

Úvod do sociální politiky

Tento učební materiál vznikl v rámci projektu Inovace studijního programu Pastorační a sociální práce ETF UK (CZ.2.17/3.1.00/33279) spolufinancovaného z prostředků Evropského sociálního fondu, státního rozpočtu České republiky a rozpočtu hlavního města Prahy.

Evropský sociální fond – Operační program Praha Adaptability
Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti

Jaromír Drábek: Bismarck měl jiný metr (HN)

- ▶ Důchodová reforma se dotýká celé naší společnosti. I proto můžeme denodenně číst komentáře k důchodovému systému. Kromě těch fundovaných se však nejen v tisku objevuje i mnoho mýtů. Jedním z nejrozšířenějších je, že státní důchody již více než sto let zajišťují prakticky všem zabezpečení ve stáří. Naposledy o "spolehlivém 130tiletém fungování státního průběžného systému" přesvědčoval své kolegy v parlamentu koncem srpna dokonce jeden z poslanců, píše autor článku ministr práce a sociálních věcí Jaromír Drábek pro deník HN.
Hospodářské noviny, 23.9.2011

- ▶ Autoři výroků o bezvadné funkci státních důchodů opomíjejí důležitá fakta. První penzijní standardy, zavedené německým kancléřem Bismarckem, byly určeny **jen pro státní zaměstnance**. Důchodové zabezpečení s **povinným pojištěním dělníků** v našich zemích vzniklo teprve před 85 lety, ale počet vyplácených důchodů byl po celá 30. léta velmi nízký. Zákon z roku 1926 přiznával nárok na starobní důchod v 65 letech a nepokryta zůstala velká skupina rolníků či živnostníků. Ještě v roce 1930 bylo v celém Československu s téměř 15 miliony obyvatel vypláceno jen 167 tisíc penzí. Dnes, když sečteme starobní a invalidní důchody, jich stát proplácí bezmála tři miliony.
- ▶ O solidní **ochraně většiny obyvatelstva státem před chudobou ve stáří** nelze rozhodně mluvit dříve než po druhé světové válce. Tehdy počet vyplácených důchodů začal rychle růst ze dvou důvodů. Zahrnuti byli živnostníci, postupně transformovaní na zaměstnance a členy JZD. Nárok na důchod mohl získat po 20 letech pojištění každý pracující o 5 let dříve než předtím, již v 60 letech věku.
- ▶ Podobně jako v celé vyspělé Evropě nám **system státních důchodů za posledních 50 let velmi dobře sloužil** a jako hlavní zdroj příjmu bude sloužit nadále. Na zajištění slušného příjmu v důchodu pro všechny seniory však již sám stačit nebude. Vybrané pojistné i jiné daně se budou rozdělovat mezi stále větší počet příjemců. Nejpozději za 20 let budou naši důchodci (stejně jako již dnes např. v Japonsku, Dánsku, Norsku, Švédsku, Holandsku, Švýcarsku či Velké Británii) pro zajištění životních potřeb spoléhat také na jiné příjmy nebo na podporu své rodiny. Kdo k tomuto účelu využije nabídku státem organizovaného bezpečného důchodového spoření (s nejnižšími náklady mezi všemi nabízenými finančními produkty) a kdo zvolí jinou formu zabezpečení, je již na dobrovolném rozhodnutí každého z nás.

Práce načerno se nevyplatí

- ▶ Už před letní sezonou jsme varovali, že se zpřísní kontroly Státního úřadu inspekce práce. V červnu a červenci pak proběhlo 5197 kontrol v oblasti ubytování, stravování a pohostinství. Výsledek: pokuty za práci načerno ve výši 8,9 milionu korun. Celkem 854 osob, které pracovaly načerno, dostalo po kontrole řádné pracovní smlouvy.
Metro, 23.9.2011
- ▶ Celkem proběhlo 5197 kontrol
Úřad udělil 528 pokut
Na pokutách se vybralo 8,9 milionu korun
232 pohostinským zařízením hrozí uzavření.
5,5 milionu korun měsíčně se vybere na sociálním a zdravotním pojištění za nově řádně zaměstnané.

2. Historie sociální politiky

Solidarita ve starých kulturách

Středověk a sociální poslání církve

Sociální politika v Rakousko–uherské monarchii

Rozvoj sociální politiky ve 20. století

Co je sociální politika?

Sociální

- Týkající se lidské společnosti a vztahů mezi lidmi
- Týkající se snahy a úsilí o zlepšení společenských poměrů
- Týkající se životních podmínek jednotlivce ve vztahu ke společnosti a státu, jeho hmotného zabezpečení

Politika

- Úsilí o dosažení ideální správy věcí veřejných

Sociální politika jako činnost

- Soustavné a cílevědomé úsilí sociálních subjektů směřující ke zdokonalování životních podmínek lidí a k rozvoji osobnosti člověka.

Sociální politika jako vědecký obor

- Výzkum a kategorizace sociálních jevů a problémů, analýza možností řešení sociálních problémů a způsobů ovlivňování sociálních jevů, vytváření návrhů konkrétních činností.

Solidarita

V každé společnosti jsou lidé, kteří se živí vlastní prací, a jiní, kteří jsou **odkázáni na pomoc druhých**: děti, matky (otcové) pečující o děti, uční/studenti, nemocní, osoby s handicapem, senioři, vdovy apod.

Solidarita ve smyslu **dělení se o výsledek vlastní práce** je tedy nezbytnou součástí každé kultury.

Nejstarší formy solidarity se vyvíjely na úrovni rodiny – rodu – tlupy.

Ve starší době kamenné byla podmínkou přežití v dobách nedostatku **částečná absence solidarity**: staří a málo zdatní jedinci byli opouštěni nebo fyzicky likvidováni.

Společenská solidarita vzniká v **neolitu** (před 10–12 tis.let), kdy začal člověk pěstovat plodiny a domestikovat zvířata. Organizace práce mnoha lidí (výstavba měst, zavlažovacích systémů apod.) a správa velkých územních celků vyžadovaly **redistribuci** (přerozdělování) výsledků práce.

Předpoklady sociální politiky

O sociální politice mluvíme v okamžiku, kdy společnost svými opatřeními cíleně směřuje ke změně sociální reality.

Stát se začíná zajímat o sociální problémy v okamžiku, kdy začnou ohrožovat jeho existenci, případně žádoucí vývoj.

Opatření státu v sociální oblasti vždy odpovídají jeho hodnotové a ideové orientaci.

Z jakého hodnotového systému vychází sociální politika v Evropě?

Historické etapy

Neolit: první přerozdělování výsledků práce.

Staré kultury: sociální politika spočívala v jednotlivých rozhodnutích a zákonech, které reagovaly na konkrétní ohrožení státu.

První systematicky a celostně pojatá sociální politika byla vytvořena ve starozákonním Izraeli.

V evropské kultuře se sociální politikou zabývala až do 16. stol. téměř výhradně církve.

Systematická státní sociální politika začíná v Evropě tzv. **chudinskými zákony** v 16. stol.

Koncem 19. stol. se začíná realizovat **státní sociální politika** v dnešním smyslu: snaží se pokrýt všechny předvídatelné situace chudoby a sociálního vyloučení (– sociální stát).

Neolit

- ▶ **Neolitická revoluce** je termín charakterizující přechod od společnosti lovců a sběračů k společnosti usedlé, jejíž ekonomika je založena na zemědělství. Tento proces proběhl někdy **mezi 10. a 8. tisíciletím př. n. l.** v oblastech předního Východu, na území tzv. úrodného půlměsíce a je považován za jeden z nejdůležitějších v celých dějinách lidstva.
- ▶ Lidé poprvé převzali kontrolu nad způsobem získávání potravin, tj. přestali být závislí na tazích lovné zvěře a dokázali regulovat množství potravy, které bylo třeba k uživení komunity, což ve svém výsledku vedlo k růstu populace.
- ▶ Produkce přebytku potravy umožnila také specializaci povolání; nebylo již nutné, aby se na výrobě potravin podílela celá komunita a to umožnilo vydělení vrstvy řemeslníků.
- ▶ Dlouhodobé osídlení jednoho místa také umožnilo akumulaci majetku a vedlo k rozvoji obchodu s přebytky. Vývoj vyvrcholil na předním Východě vznikem opevněných osad, z nichž se některé rozrostly do měst.
- ▶ Vzrůst bohatství a nutnost zajišťovat společné potřeby (opevnění měst, vedení válek, správa státu apod.) vedly k **prvnímu společenskému přerozdělování**. Jeho součástí byla i péče o chudé a nemocné.

Solidarita ve starých kulturách

- ▶ Zatímco solidarita na úrovni rodiny byla vždy považována za samozřejmost, společenskou solidaritu prezentovaly staré náboženské systémy jako **etickou hodnotu** (ctnost). Mohla být
 - **Dobrovolná**, neformální – výzvy bohatým, aby byli štedří k chudým.
 - **Povinná**, stanovená zákonem, formální – státní podpora úředníkům, vojákům a jejich rodinám, povinnost odpouštět dluhy a propouštět dlužní otroky po určitém období, povinnost obce zaopatřit vdovy a sirotky apod.
- ▶ Ze starých kultur byla solidarita **nejvýše hodnocena v Izraeli**, který měl také nejvyspělejší sociální legislativu (2.–5. kniha Mojžíšova).

Sociální legislativa Starého zákona

► Ochrana ohrožených skupin a jedinců:

- *Staří* požívali zvláštní ochrany (Ex 20,12; 21,15.17; Dt 27,16; Lv 19,3; 20, 9).
- *Vdovy a sirotci* nesměli být utlačováni a těšili se zvláštní Boží ochraně (Ex 22, 21–24; Dt 27,19).
- Podobně je zakázáno utlačování a zneužívání postavení asimilovaných *cizinců* (gér; Ex 22, 20; 23,9 aj.), mají požívat stejná práva jako domácí (Lv 24, 22; Nu 15, 15).
- Zákaz brát do zástavy životně důležité předměty byl prostředkem ochrany *chudých* drobných rolníků (Ex 22, 27; 24, 6.12.17).
- Velmi důležité byly zákony na ochranu (dlužníků) *otroků*, zejména ustanovení, že po odpracování šesti let musí být propuštěni na svobodu (Ex 21, 2–11; Dt 15, 12–18).
- Podobně důležité bylo i právo azylu pro uprchlé otroky (Dt 23, 16–17).
- Snadno manipulovatelná vrstva *nádeníků* byla chráněna předpisem o vyplácení mzdy (Dt 24, 14–15).

Sociální legislativa Starého zákona

▶ Příkázání lásky:

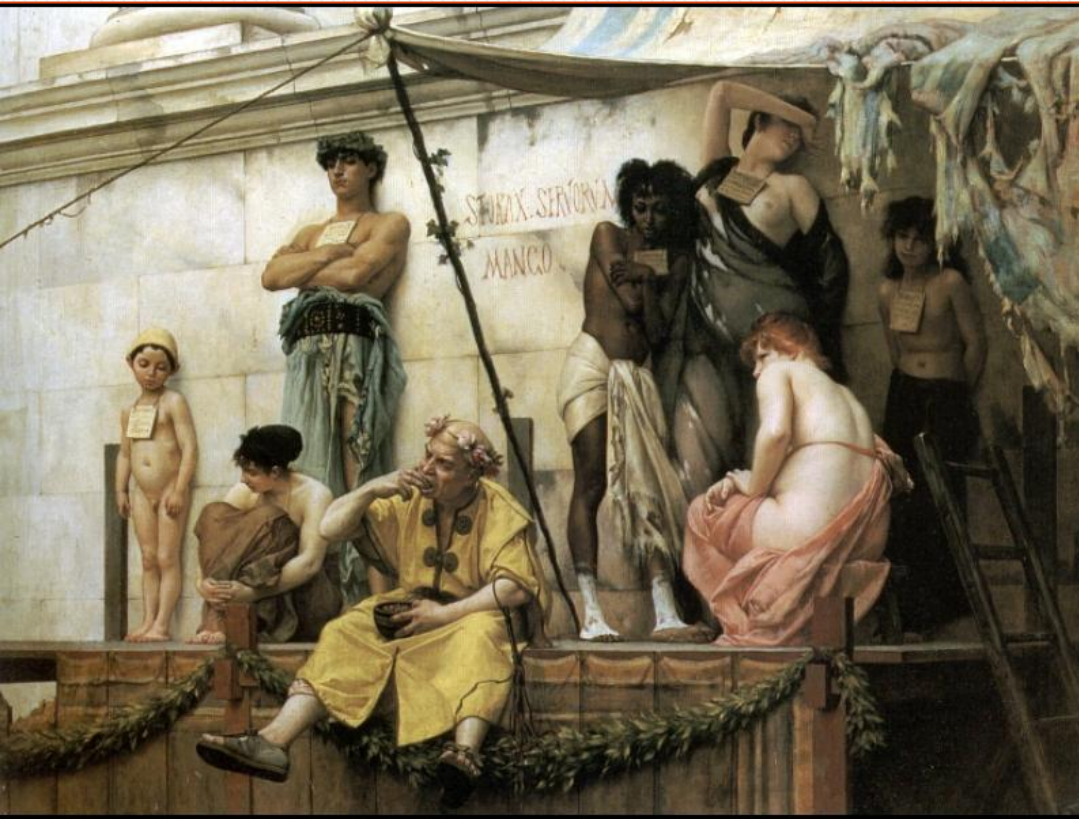
- zákaz podvodů (krást, obelhávat, podvádět),
- zákaz utlačování sociálně slabých (nádeník, hluchý, slepý),
- zákaz bezpráví v právních sporech
- zákaz nesprávných pohnutek „v srdci“ (nenávidět, mstít se, chovat zášť).

▶ První sociální daň: každého třetího roku má být celý desátek (státní daň) rozdělen v místní komunitě, z čehož mají prospěch levité, cizinci, vdovy a sirotci. třetina (!) dosavadních státních příjmů měla sloužit *zabezpečení sociálně slabých skupin obyvatelstva*.

▶ Zákaz úroků a prominutí dluhů – sociálně-ekonomické zákony: právní instituce *pravidelného promíjení dluhů* (dlužní amnestie): sedmého roku měly *zaniknout všechny pohledávky*.

Otroctví

- ▶ Po většinu dějin byla sociální nerovnost řešena otroctvím: nucená práce a nemajetnost velkého množství nesvobodných lidí umožňovala relativně vysokou životní úroveň malému množství svobodných.

- ▶ Marxismus považuje otrokářství za druhou z pěti po sobě následujících společensko-ekonomických formací:
 - Prvobytně–pospolná společnost
 - **Otrokářská společnost**
 - Feudalismus
 - Kapitalismus
 - Komunismus
- ▶ Obecně odmítavou a závaznou oficiální reakcí katolické církve na otrokářství obsahuje encyklika *Sicut Dudum* papeže Evžena IV. z 13. ledna 1434.

Existuje i dnes otroctví?

Otrokářství dnes

- ▶ Ke zrušení otroctví došlo ve většině států v 19. stol. na základě novodobé myšlenky lidských práv.
 - Latinská Amerika, britské, francouzské a nizozemské kolonie
 - USA – 1865
 - Čína – 1910
 - Saúdská Arábie – 1962
 - Mauritánie – 1980
 - Niger 2004
- ▶ Navzdory zákazům je možné se setkat s otroctvím i dnes. I v civilizovaném světě se objevují různé nezákonné případy naplňující širší definici otroctví. Ve faktickém otroctví jsou často drženy ženy, které se staly obětí obchodu s bílým masem a jsou **nuceny k prostituci** (prakticky všude po světě, včetně České republiky), ve Španělsku byla v roce 2005 zatčena skupina lidí, která organizovala **otrockou práci mentálně postižených v zemědělství**.

Chammurapiho zákoník (1792–1750 př.n.l.)

- ▶ Ustanovení rodinného, občanského i trestního práva;
- ▶ upravil **maximální dobu trvání dlužního otroctví manželky a dětí na 3 roky** (docházelo často k prodeji či zástavě manželky a dětí věřiteli k odpracování dluhu);
- ▶ děti odložené nebo ztracené (např. v době válek) mohly být **adoptovány**.
- ▶ rozděloval tehdejší obyvatelstvo Babylónie do tří skupin:
 - ▶ *awilum* (privilegovaná a nejbohatší vrstva, přestupky vůči nim se řešily formou odvety)
 - ▶ *muškéni* (neprivilegované svobodné obyvatelstvo, přestupky vůči nim se řešily formou pokuty)
 - ▶ *otroci* (nesvobodné obyvatelstvo, přestupky vůči nim se řešily formou pokuty placené jejich pánovi), otroky bylo dále možné kupovat a dědit, sami otroci mohli mít vlastní majetek a mohli se ženit se svobodnými ženami.

Antika

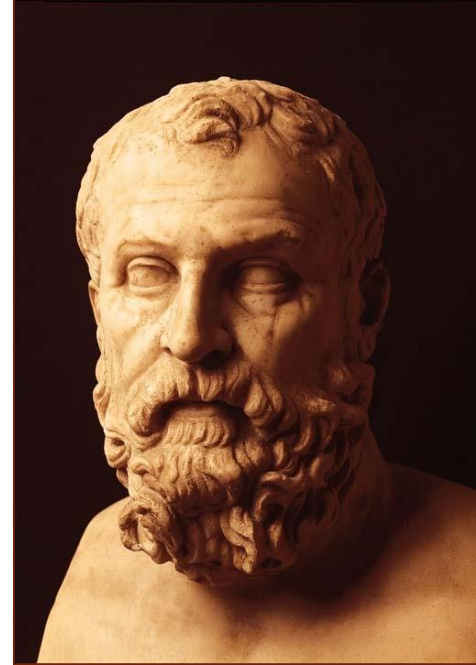
Kolegia (= trend týkající se soc. pojištění): určitá skupina svobodných majetných občanů vyčlenila určitou částku na pohřeb; poté i chudší vrstvy, začínají se ošetřovat i jiné sociální události než smrt (nemoc, stáří)

Kalokagathia: uznáván ideál souladu tělesné a duševní stránky člověka – tělesné nedostatky vyvolávaly pohrdání (Sparta: narozené děti prohlíženy radou starších, tělesně slabé či s vadou svrženy do rokle)

Solónovy reformy (640 – 558 př. K.): zrušil dlužní otroctví; zákonem bylo přikázáno rodičům pečovat o děti a současně byla stanovena povinnost dětí živit staré rodiče

Perikles (500 – 429 př. K.): diety = dávky, které dostávali lidé po dobu her, které Perikles pořádal („chléb a hry“)

Řím – spolky veteránů legií: poskytovaly podporu v nemoci, pohřebné, pomoc válečným vdovám, sirotkům a invalidům

Raný středověk

Po roce 313 (císař Konstantin – svoboda církve) se zvyšuje charitní angažovanost církve, neboť stát jí předává některé ze svých úkolů. Odpovědnost se koncentruje především v osobě biskupa.

Chudé u soudu zastupovali tzv. *procuratores pauperum* (obhájci chudých), biskupové byli jejich úředně pověřenými ochránci.

Právo azylu, podle nějž (až na výjimky nejtěžších zločinů) byl pronásledovaný v prostoru kostela nedotknutelný (r. 466 rozšířeno i na prostory špitálů a ostatních církevních budov).

Apoštolské konstituce
(soupis církevních pravidel
z konce 4. století) –
diakonické úkoly biskupa:

- rozdělovat spravedlivě almužny mezi sirotky, vdovy, postižené a cizince bez prostředků;
- pečovat o opuštěné a nemocné bez rozdílu;
- zajišťovat výchovu sirotků, jejich adopci, sňatky a uplatnění v životě;
- hledat práci pro ty, kteří o ni přišli;
- sytit hladové a šatit nahé; podporovat uvězněné;
- poskytovat pohostinství cizincům;
- zajistit řádný pohřeb křesťanů do země;
- organizovat sbírky na pomoc pronásledovaným a na podporu ostatních církevních obcí v nouzi.

Proč právě biskupové měli mít odpovědnost za chudé?

Středověk: karolinské zákonodárství

- ▶ V době císaře Karla Velikého (8. – 9. stol.) se množí v Evropě zákonné předpisy o charitní práci:
 - Farnosti (nově zřizované organizační jednotky církve) nesou odpovědnost za péči o chudé na svém území
 - Při katedrálách se vytvářejí tzv. *matriky chudých*, takto registrovaní chudí pak zakládají tzv. *chudinské korporace* („svépomocné skupiny“). Jejich členové získávají za drobné služby („veřejně prospěšné práce“) právo žebrat u vchodu do kostela, právní ochranu a sociální zajištění.
 - Každý biskup je povinen zřídit a finančně zabezpečovat špitál pro chudé a cizince.

UTOPISTÉ

Znáte
jiné
utopisty?

- Snaha o formulaci spravedlivější společnosti – vycházejí z přesvědčení, že sociální problémy vyplývají z nedokonalého uspořádání společnosti
- ▶ První sociální utopií je **Platónova Ústava**
 - ▶ První generace utopistů:
 - **Thomas More (1477 – 1535) – Utopia**
 - **Thommaso Campanella (1568 – 1639) – Sluneční stát**
 - ▶ Druhá generace utopistů:
 - **Claude Henri de Saint-Simon (1760 – 1825)**
 - **Robert Owen (1804 – 1892) – New Harmony**

Misie: jezuitské redukce v Paraguayi

- ▶ Síť asi 30 vesnic (každá s 3 – 6 tis. obyvatel) založených a vedených jezuitskými misionáři v jižní Americe (území dnešního Paraguaye, Brazílie a Argentiny) v letech 1610–1770; tzv. jezuitský stát.

Kdo
jsou
jezuité?

- ▶ Originální sociálně–ekonomický experiment: jediný pokus v historii, kdy se ve velkém měřítku (asi 150 let, v době největšího rozkvětu asi 150.000 obyvatel) podařilo uskutečnit ideální křesťanskou společnost s komunistickými rysy.
- ▶ Každá rodina samostatně hospodařila, většina výnosů však byla společným majetkem, který byl rozdělován všem obyvatelům; peníze neexistovaly, obchod byl čistě výměnný.
- ▶ V centru obce byly vždy kromě kostela, školy a dílen také nemocnice a tzv. *cotiguassú* – domy pro sirotky, vdovy a ženy bez mužů (při dlouhodobé nepřítomnosti mužů z důvodu válek nebo obchodu); k péči o ně se využívalo společného majetku obce.

Politický a hospodářský systém v redukcích

- Rovnost všech občanů,
- osobní svoboda,
- demokracie: volení úředníci,
- odstranění peněz,
- všeobecná pracovní povinnost,
- osmihodinový pracovní den,
- společné vlastnictví výrobních prostředků,
- likvidace materiální bídy,
- zabezpečení starců, nemocných, vdov a sirotků,
- státní výchova a vzdělávání dětí,
- svobodná volba povolání.
- Celý tento řád byl vybudován bez jakéhokoli použití násilí, ba dokonce k potěše obyvatel, a stát, ve kterém tyto poměry panovaly, také skutečně po sto padesát let existoval.

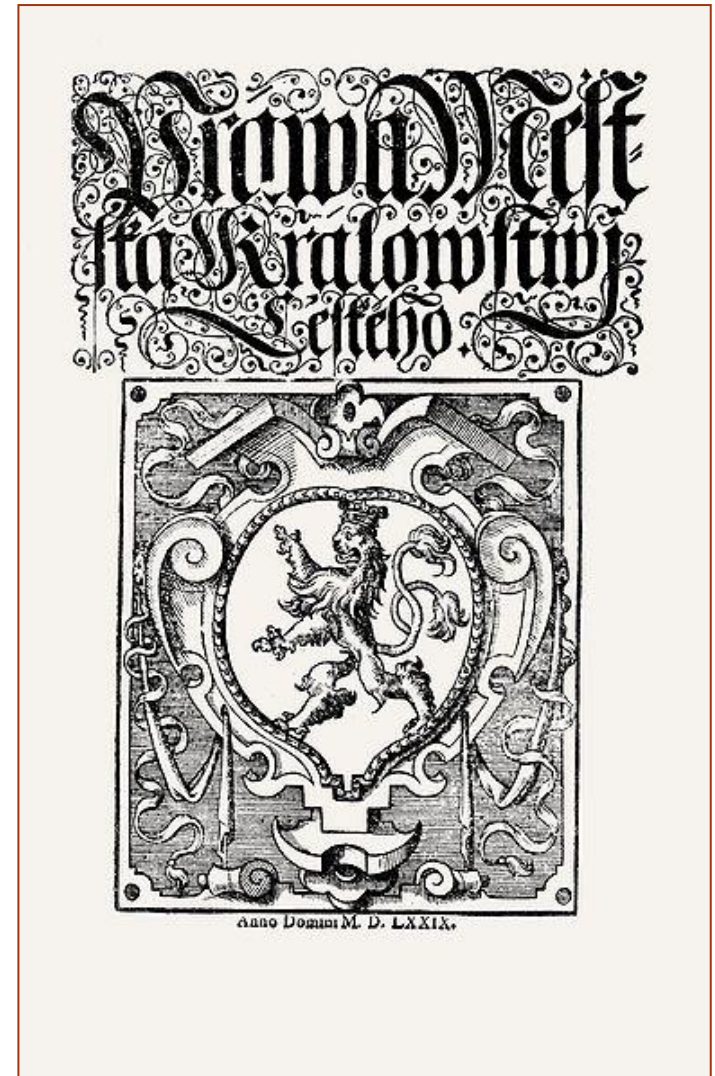
Chudinské zákony

Proč se stát
začal starat o
chudé?

- ▶ Počátek angažovanosti státu při řešení sociálních problémů – legislativní regulace – tzv. **chudinské zákony**:
 - **Moulinický edikt** (Francie, 1566): chudý musí být usídlen a pak má nárok na almužnu z prostředků obce.
 - **Anglie**: Alžběta I., 1576 tzv. **Poor Relief Act** – muži a neprovdané ženy museli pracovat v tzv. work housech; 1597 – 1601 **Alžbětínské zákony – Kodex chudých**: první ucelená legislativa chudinské péče. 2 kategorie chudých – tzv. impotentní chudí (nemocní a staří) žili v chudobincích a práce schopní museli pracovat. Panovnice byla nucena organizovat státní chudinskou péči, aby se vyhnula nebezpečnému sociálnímu napětí. K financování sloužily přímé **všeobecné daně** (od roku 1601), které jsou **prvním historicky uznaným případem zavedení určité formy daně sloužící péči o chudé**. Později systémy chudinské péče vytvořily i další evropské země.
 - **Rakousko**, 1661: **Patent o tulácích a žebrácích**: žebráci neschopní práce směli žebrat, ostatní museli pracovat nebo byli uvězněni.
 - **Německo**: v 17. st. tzv. **Arbeitshaus**. 1748 – povinnost obce založit chudinskou pokladnu, 1794 – povinnost poskytovat chudákům práci.

Počátky sociální politiky na území ČR

- ▶ V Českých zemích podobně jako jinde byla sociální péče převážně na rodině a blízkých, příp. církevních institucích.
- ▶ Poprvé se o sociální péči hovoří v říšském policejním řádu Ferdinanda I. v roce 1552. Péče se podle něj poskytuje chudým s domovským právem v obci (v pastouškách, chudobincích či tzv. ratejnách).
- ▶ Koldínův zákoník (Práva městská království českého – dílo Pavla Kristiána z Koldína, 1579), platil do 1811, kdy jej nahrazuje občanský zákoník. Veřejná intervence má rozlišovat práce neschopné, kterým se přiznává právo žebrot, od práce schopných, kteří mají být hnáni k práci, do šatlavy nebo být vykázáni z města.
- ▶ Tentýž princip konkretizuje Patent o tulácích a žebrácích z roku 1661
- ▶ Zároveň se zachovává stará praxe tzv. farních chudinských ústavů, které byly spravovány církví, ale zdroje pro rozdělování chudým pocházely z darů veřejnosti.

Idea lidských práv

- ▶ V osvícenství dochází ke změně obsahu vztahu mezi státem a občanem: od státu – vládce nad občanem, ke státu – služebníkovi garantujícímu občanovi jeho nezadatelná lidská práva (společenská smlouva). Vývoj:
 - *Magna charta libertatum* (1215) – první historicky známý právní akt, kterým se panovník zavázal respektovat princip vlády práva (Jan Bezzemek v Anglii)
 - *Thomas Hobbes* (Anglie 1588–1679): odmítl vrchnost a deklaroval přirozené právo člověka na svobodu.
 - *Jean Jacques Rousseau* (Francie 1712–1778): idea společenské smlouvy.
 - *Immanuel Kant* (Německo 1724–1804) formuloval ideje práva: spravedlnost, svoboda, rovnost před zákonem.
 - *Deklarace nezávislosti USA* (1776)
 - *Deklarace lidských a občanských práv* (Francie 1789)

Josefínské osvícenství

- ▶ **Veřejné represe se zmírnily až za josefínského osvícenství.** Josef II. zestátnil chudinskou péči (nařízení pro Království české z 19. srpna 1785), zrušil kláštery; vydal několik dvorských dekretů – např. v roce 1781 řád pro ústavy sociální péče; stát podporoval ústavní péči; v roce 1787 upravil právo a majetek farních chudinských ústavů. Kromě toho zřídil také nalezinec, chorobinec a porodnici na Karlově v Praze (1789) a v roce 1790 Všeobecnou nemocnici v Praze.
- ▶ **V tomto období vznikají v péči o chudé „instituce“ – ratejny – které řešily společné ubytování a stravování chudých na statcích ve správě vrchnosti.**
 - **Ratejna** byl velký přízemní dům, v němž bydlelo několik rodin. Každá rodina pro sebe měla prostor zhruba 12 m², který byl ohraničen jen několika kusy hrubého nábytku. Uprostřed ratejny byla pouze jediná kamna, na kterých se vařilo a která celou budovu vytápěla. Jelikož měly rodiny obvykle několik dětí, byl v ratejně kromě zimy a nepořádku také křik. Tyto domy se stavěly na knížecích panstvích až do konce 1. světové války.
- ▶ V 19. století se s konečnou platností prosadila zásada, že veřejná chudinská péče má být záležitostí domovské obce a úzce spjata s domovským právem. **Domovské právo** bylo upraveno zákonem č. 105/1883 ř. z. Každý občan dostal současně s křestním listem doklad o domovském právu. Tuto instituci zrušil až komunistický režim.

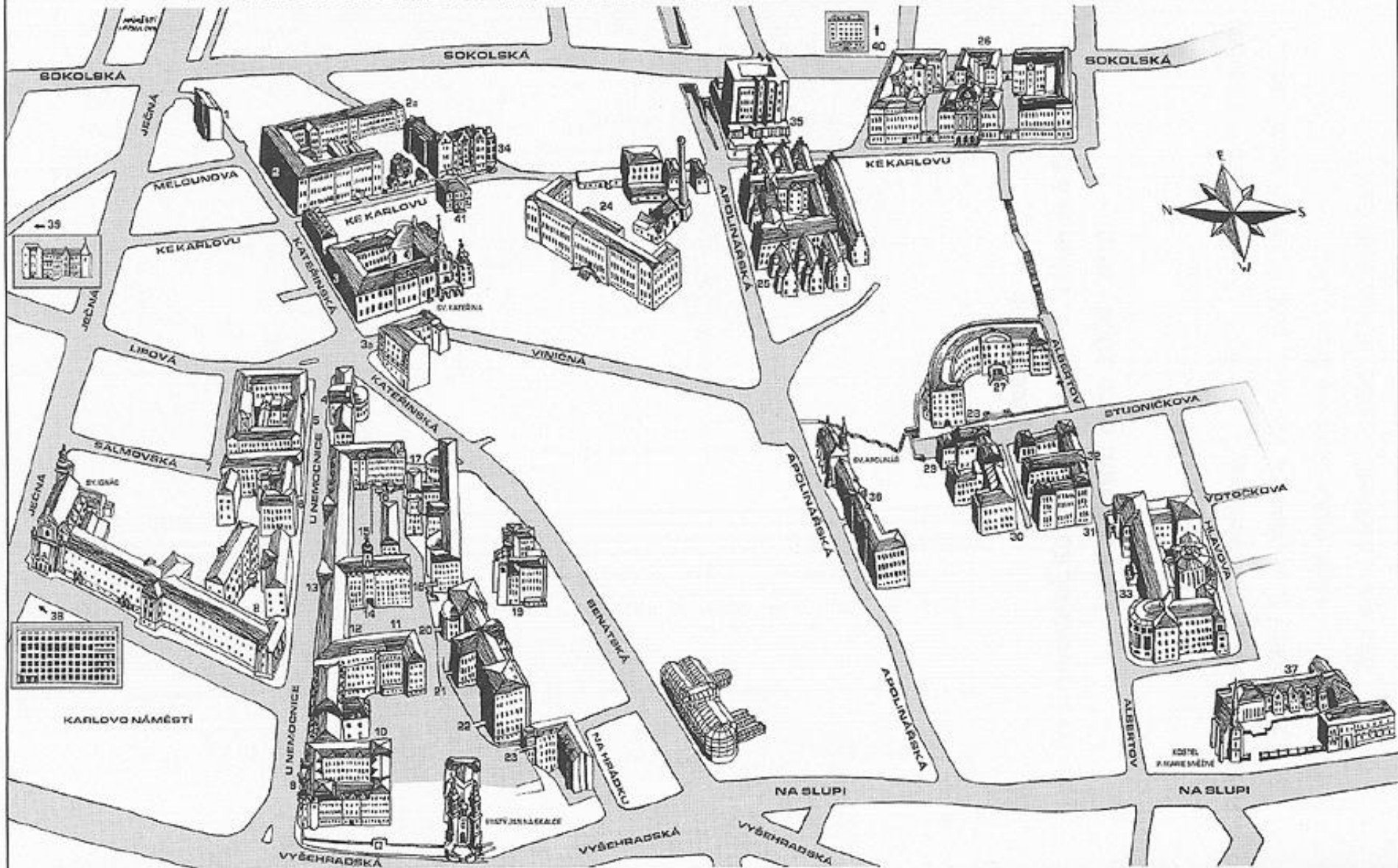
Všeobecná nemocnice v Praze

- ▶ Pražská Všeobecná fakultní nemocnice, sídlící na Karlově náměstí, vděčí za svůj vznik císaři Josefu II. Jeho majestát brzy po svém nástupu na trůn – v r. 1781 – vydal tzv. direktivní pravidla, v nichž bylo stanoveno, jakým způsobem mají být vybudovány zdravotní ústavy. Všeobecné nemocnice měly pečovat o chudé nemocné, v porodnicích měly rodit nemajetné rodičky. Součástí nemocnice měly být i nalezince, sirotčince, chorobince pro chudé, chronicky nemocné pacienty a blázince.
- ▶ Nemocnice měla poskytovat péči pacientům bez ohledu na jejich stav, náboženství či národnost. Výjimku tvořili pacienti, trpící nevyléčitelnou chorobou. O ně pečovaly chorobince. Na bezplatnou zdravotní péči měli nárok nemajetní Pražané. Museli však v Praze žít nejméně 10 let a předložit Vysvědčení chudoby. Platící pacienti byli léčeni na pokojích 1. a 2. třídy s tím, že Pražané měli nižší taxy. Tato výhoda byla zrušena až v r. 1928. Třídy byly zrušeny v r. 1948.
- ▶ VFN zahájila 1. prosince 2010 oslavy 220. výročí jejího založení. Podle historických pramenů byla první část otevřena 1. prosince 1790 a pravidelný příjem nemocných byl zahájen 2. ledna 1791.

VN 1792

PRACoviŠTĚ UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE- 1. LĚKAŘSKÉ FAKULTY A VŠEOBECNÉ FAKULTNÍ NEMOCNICE V OBVODU PRAHY 2

PREMISES OF THE FIRST FACULTY OF MEDICINE AND THE GENERAL TEACHING HOSPITAL, DIST. PRAHE 2

Sociální situace v 19. stol.

Růst počtu obyvatelstva: během 19. stol. asi na dvojnásobek

Hospodářský
liberalismus:

- **Zavedení tržní ekonomiky** ve V. Británii a USA – kolem 1800
- **Osvobození rolníků:** vzrůst produkce, zánik ochrany ze strany panstva – vznik venkovského proletariátu
- **Svoboda živností:** osvobození od nátlaku cechů vedlo ke svobodné produkci, ale zároveň ke ztrátě sociální ochrany – zbídačení řemeslníků

Proces
industrializace –
dělníci ve velkých
továrnách:

- nelidské pracovní podmínky (prac. doba až 78 hodin týdně),
- nízké mzdy (sotva pokrývaly životní minimum),
- neexistence sociálního pojištění (postupně zaváděno – Německo 1883),
- nedůstojné bydlení
- z fyzicky pracujících soc. vrstev, které nevlastnily výrobní prostředky, se stává „třída“ – proletariát

Důsledky:

- pauperismus (masová chudoba),
- morální úpadek (opilství, promiskuita, rezignace).

PORODNICE A NALEZINEC NA KARLOVĚ

- ▶ 1789 zrušil Josef II. bezmála 200 let sloužící Vlašský špitál pod Jánským vrškem ve Vlašské ulici na Malé Straně a zabavil jeho majetek. Místo něj zřídil porodnice (jak se tehdy říkalo) a nalezinec v nadační budově pro duchovní při kostele sv. Apolináře na Karlově.
- ▶ Weitenweber popisuje spojenou porodnici, nalezinec a sirotčinec takto:
„Tento ústav měl několikanásobné určení.
 - Za prvé to byla **porodnice** a útulek pro padlé dívky a výjimkou pro vdané ženy, které zaplatily normální ošetrovací taxu,
 - za druhé byl to **nalezinec**, který přijímal, pečoval a staral se o vychování nemanželských kojenců až do dosáhnutí 10 let. Přijímaly se též manželské děti chudých, nemocných rodičů až do jejich uzdravení, po případě i děti rodičů odsouzených do vězení.
 - Dále byl to neveliký **sirotčinec**
 - a za čtvrté **zemský ústav pro očkování proti neštovicím**, v němž byla stále zásoba dobré, čerstvé očkovací látky, sloužící ostatní Praze a celým Čechám.
 - Konečně tu byl t.zv. **Ammen-comptoir pro ženy, které chtěly nastoupiti jako kojné**. Byly tu vyšetřeny po každé stránce a jestliže vyhovovaly, bylo jim vystaveno zdravotní vysvědčení.“

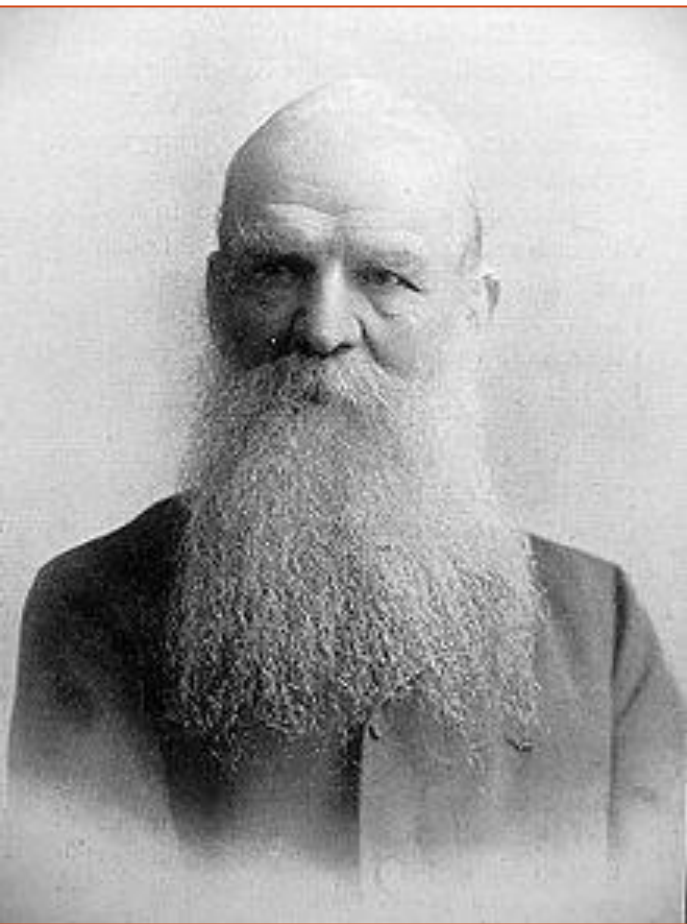
PORODNICE A NALEZINEC NA KARLOVĚ

- ▶ 1875 byla postavena nová porodnice podle projektu **architekta Josefa Hlávky** a svému účelu slouží podnes.
- ▶ Zvláštní vchod vedl na tak zvané **tajné oddělení**. U toho čas od času zastavil kočár a bohatá dáma z lepší společnosti, s obličejem zahaleným závojem, se rychle spěchala zbavit plodu své mnohdy hříšné lásky.
- ▶ Platící rodičky si mohly vybrat ošetření **v první, druhé a třetí třídě**. Na pokojích třetí třídy byly umístěny i neplatící ženy. O rodičky zde pečovala jedna porodní bába, tři opatrovnice a kuchařka se služkou. K těžkým porodům byli voláni ranlékaři ze všeobecné nemocnice.
- ▶ Velkým nedostatkem ústavu byla skutečnost, že zde **nebyla voda**, kterou bylo nutno denně dovážet z novoměstských nádrží, v době sucha a v zimě často až z Vltavy.

Mecenášství – Josef Hlávka

- ▶ 1831 – 1908: architekt, stavitel a největší český mecenáš
- ▶ Čtyři roky před smrtí završil Hlávka mecenášské úsilí tím, že ve své poslední vůli 25. ledna 1904 ustanovuje svým univerzálním dědicem nově založené Nadání Josefa, Marie a Zdenky Hlávkových. Majetek Nadání měl hodnotu (v přepočtu na současnou měnu) asi 2 miliardy Kč.
- ▶ Nadání přežilo jak totalitu nacismu, tak komunismu a do dnešních dnů plní velkou část Hlávkovy odkazu. Je to nejstarší nadace s nepřerušenou kontinuitou v České republice.
- ▶ V současné době Nadání spravuje nadační jmění, především v podobě nemovitostí, zejména zámek Josefa Hlávky v Lužanech u Přeštic a nadační domy v Praze. Výnosy z pronájmů slouží na pokrytí všech nutných nákladů spojených s nadační činností, správou i zvelebováním majetku.

Hlávková kolej

Chudobinec na Vyšehradské ulici v Praze

- 1505 z iniciativy dobročinných měšťanů novoměstských postaven středověký špitál a kostel sv. Bartoloměje v Podskalí.
- 1784 rozkazem Josefa II. kostel uzavřen a špitál zrušen, v budově našli na čas útulek choromyslní, také se pronajímala.
- 1803 byla budova proměněna v městský chudobinec pro zestárlé a chudé měšťany a měšťky pražské, sloužila také jako starobinec, sirotčinec a jako útulek pro mentálně nemocné.
- 1884 byla budova zbořena.

Chudobinec na Vyšehradské ulici v Praze

- Současný rozlehlý neorenesanční komplex tří budov byl postaven v letech 1882 až 1884 jako městský chudobinec podle městského stavebního rady arch. Josefa Srdínka.
- V době vzniku poskytoval přístřeší pro 400 starých mužů a žen.
- Za 1. světové války sloužila budova jako II. polní lazaret armády se speciálním zaměřením na amputace nohou.
- Po válce se z ní stal domov důchodců, v roce 1930 byla přidělena Ministerstvu zdravotnictví a roku 1939 Ministerstvu spravedlnosti.

Institucionalizace péče o chudé

- ▶ Veřejná chudinská péče byla upravena **Zemským chudinským zákonem českým č. 59/1868**, jímž byla s konečnou platností **chudinská správa prohlášena za část veřejné obecní správy** a péče o chudé spadala do samostatné působnosti obcí. Majetek farních chudinských ústavů byl převeden na **obecní chudinské pokladny**.
- ▶ Tyto pokladny hradily chudým
 - stravu (*střída* – jedno prosté jídlo denně obyvatelům obce),
 - obuv, ošacení,
 - ubytování (v pastoušce), otop a světlo;
 - ošetření v nemoci;
 - péči a výchovu potomků;
 - umístění v ústavu (chorobinec, chudobinec).
- ▶ Náklady na péči poskytnuté přespolním byly vymáhány na jejich domovské obci.
- ▶ Na země českou, moravskou a slezskou přešly náklady
 - na ošetření chudých ve veřejných nemocnicích,
 - chudých choromyslných v ústavech pro choromyslné (v blázincích),
 - chudých matek v zemských nemocnicích při porodu,
 - chudých chorých v chorobincích (částečně),
 - nalezenců v nalezincích (do šesti let věku).

Jaké byly
příčiny
chudoby v
19. století?

Definice chudého člověka

- ▶ Podle domovského zákona a českého chudinského zákona byl chudým člověk, který nebyl schopen opatřit si vlastními silami potřebné výživy, přičemž vlastním silami se rozumělo jmění a způsobilost k výdělku. Toto vymezení však neuvádělo míru vlastního jmění, ani stupeň způsobilosti k výdělku, proto mohlo vést a jistě i vedlo k subjektivnímu výkladu a rozhodování.
- ▶ Systém chudinské péče fungoval až do roku 1956 (!), kdy vstoupil v platnost zákon č. 55/1956 Sb. o sociálním zabezpečení.

Rozšiřování cílových skupin soc. politiky

- ▶ Konec 18. stol.: **Penzijní normály** uzákonily penzijní zaopatření státních a následně i jiných veřejných zaměstnanců.
 - 1771: nárok na penze pro vdovy a sirotky po zaměstnancích, kteří „věrně sloužili“;
 - 1781: nárok na penze pro zaměstnance, kteří se alespoň po deseti letech uspokojivé služby stali neschopnými práce.
- ▶ Koncem 19. století se do popředí zájmu státu dostala **chudinská péče spolu s péčí o veřejné zdraví a o základní školství.**:
 - Trestní zákon chránil mládež proti činnosti dospělých (1852),
 - školský zákon umožnil zřizování ústavů pro tzv. zpustlé děti (1869),
 - v Libni byla založena první vychovatelna pro chlapce (1883),
 - novela trestního zákona připustila zadržování mládeže v polepšovnicích do 18 let (1885),
 - péče o děti byla svěřena soudům, kde vznikala zvláštní oddělení péče o mládež (1890),
 - byl založen Zemský sirotčí fond (1902),
 - vznikly okresní komise péče o mládež při okresních úřadech a přebraly činnost soudních oddělení (1904).

Collection: DAS GROSSE JAHRHUNDERT Gesellschafts-geschichte
Verlag: Druck: Verlags-Druckerei: Schmidt, S. Reinhardt, Berlin

Gruß aus
den

Eduard Graf von Taaffe

österreichischer Ministerpräsident
geb. 4. Februar 1811 zu Wien, gest. 29. November 1895
auf Schloss Wilichau (Böhmen).
Seit 1867 mehrfach Minister, 1879–93 Ministerpräsident,
bezeichnete die Versöhnung der Nationalitäten inner-
halb Österreichs als sein Ziel, das er aber nicht er-
reichte.

Serie O. Nr. 472

Zavedení pojišťovacího principu

- ▶ **Nejstarší pojišťovací systém vznikl v Německu – Otto von Bismarck:**
 - Nemocenské pojištění 1883
 - Úrazové pojištění 1884
 - Pojištění pro případ invalidity a stáří 1889
- ▶ **Rakousko-Uhersko – Taafeho zákony:** hrabě Eduard Franz Josef Taaffe, rakouský premiér a ministr vnitra v letech 1879 – 1893, prosadil
 - **zákon č. 33/1888 o nemocenském pojištění** – dávky léčebné a peněžité: bezplatné léčebné ošetřování, bezplatná pomoc při porodu, nemocenské při prac. neschopnosti delší než tři ve výši alespoň 60 % mzdy
 - později také zákony o úrazovém (1889) a hornickém pojištění (1889).
- ▶ **Starobní důchod zaveden 1909; nárok měli**
 - Muži v 60 letech věku a po 40 letech pojištění
 - Ženy v 60 letech věku a po 35 letech pojištění

Mezinárodní organizace práce

- ▶ 1919 Washington – Mezinárodní konference o práci, založena MOP (ILO), od roku 1946 součást systému OSN; 179 členských států.
- ▶ Vydává úmluvy z pracovních–právní oblasti, pro státy, které je ratifikují, jsou závazné.
- ▶ Prvních 6 úmluv (konvencí) bylo přijato v roce 1919:
 - Pracovní doba v průmyslu (max. 8 h denně, 48 týdně)
 - Nezaměstnanost
 - Podpora v mateřství
 - Noční práce žen
 - Minimální věk pro práci v průmyslu
 - Noční práce mladých lidí v průmyslu

Jaký
smysl
má
OSN?

Sociální politika v samostatném Československu

- ▶ 1918 vzniká Ministerstvo sociální péče
- ▶ 1918 – 1938 ČSR velmocí v oblasti soc. reforem, naše soc. politika v popředí světového vývoje:
 - zákon č. 221 / 1924 Sb. – o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří
 - zákon o osmihodinové pracovní době;
 - zákon o podpoře v nezaměstnanosti;
 - zákon na ochranu nájemníků (zaměřen na nejslabší sociální skupiny: brání samovolnému zvyšování nájemného a předchází vyhozením z bytu);
 - zákon o placené dovolené pro dělnictvo

Sociální politika v ČSR mezi světovými válkami

- ▶ Rozvoj pracovní legislativy na základě úmluv MOP.
- ▶ Rozvoj občanské společnosti: neziskové a církevní organizace pro sociální práci.
- ▶ 30. 10. 1924: **zákon č. 221/1924 Sb.z.a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří** – povinné pojištění, zásadní přelom v soc. politice.
- ▶ Týkalo se těch, kdo na území ČSR vykonávali práce nebo služby na základě pracovního, služebního nebo učňovského poměru (nikoli příležitostně nebo jako vedlejší zaměstnání).
- ▶ Organizační sjednocení: **Ústřední sociální pojišťovna.**
- ▶ Pojištěnci byli rozděleni do deseti tříd podle výše mzdy: v rámci každé třídy platili všichni stejnou výši pojistky a měli nárok na stejný důchod.
- ▶ Pojištění platil z poloviny pojištěnec, z poloviny zaměstnavatel.
- ▶ Nárok na důchod vznikl v 65 letech věku.

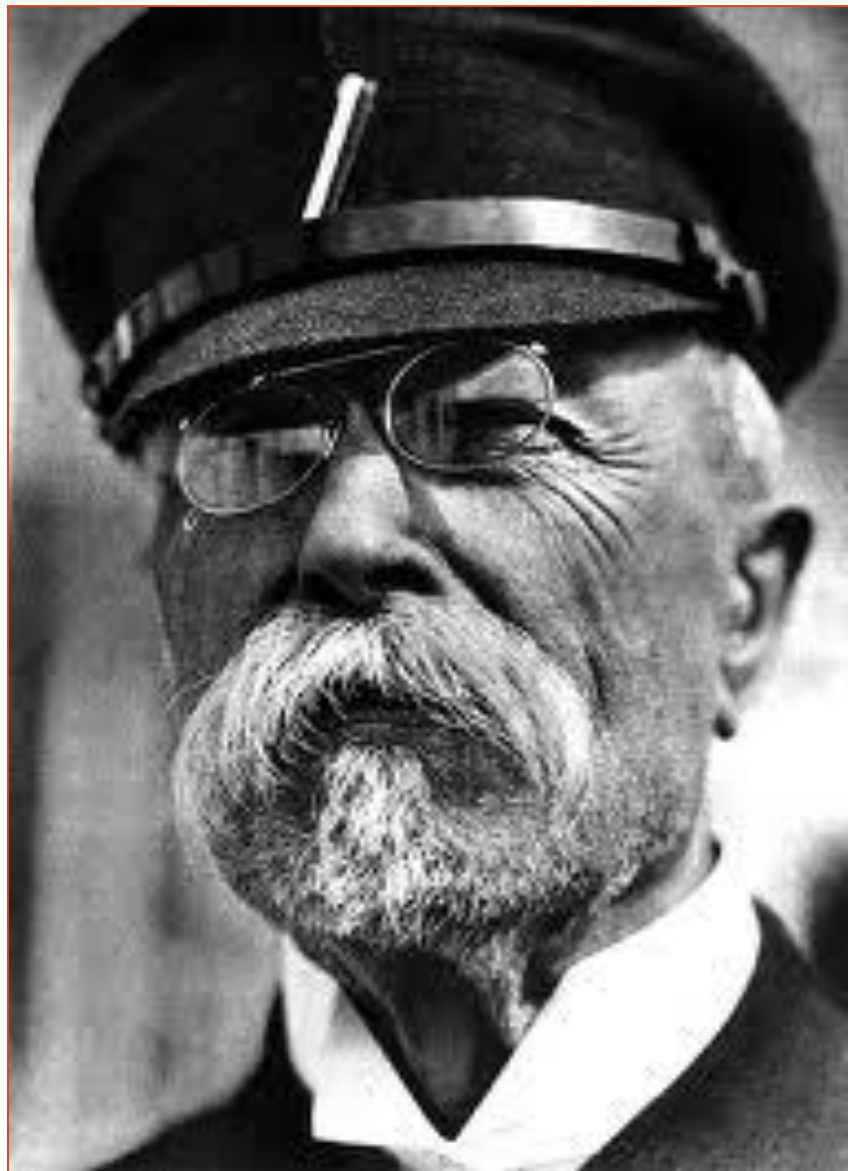
Významné osobnosti

T. G. Masaryk: formuloval základní soc. ideje („Otázka sociální“)

Karel Engliš: zasadil se o 1. soc. koncepce → „Sociální politika“; zdůrazňoval nutnost vzdělávání jakožto přípravy na budoucí povolání, potřebu soc. pojištění a angažovanost státu v něm

Alois Rašín: stál v pozadí soc. zákonů (společně s Wintrem)

Albín Bráf: snaha formulovat soc. doktrínu (již v 80. l. 19. stol.), „Almužna a mzda.“

Sociální politika v době komunismu

Z jakých ideových základů vycházela komunistická sociální politika?

- ▶ Sociální politika centralizována v rukou státu.
- ▶ Opuštění evropských tradic sociálního pojištění a zavedení sovětského modelu zabezpečení.
- ▶ Princip povinné plné zaměstnanosti
- ▶ Zdravotnictví: zákon č. 103/1951 o jednotné léčebně–preventivní péči zestátnil všechna zdravotnická zařízení, **zrušil systém zdravotního pojištění, celé zdravotnictví bylo financováno ze státního rozpočtu**
- ▶ Důchodové pojištění (1957):
 - Státní úřad důchodového zabezpečení, v roce 1968 se stal součástí nově zřízeného Ministerstva práce a sociálních věcí.
- ▶ Nemocenské pojištění (1957):
 - dávky se platily i za první tři dny nemoci
 - Organizace: okresní a krajské správy nemocenského pojištění, Česká správa NP, Ústřední správa NP (po federalizaci); vrcholný orgán: Ústřední rada odborů (URO).
- ▶ V roce 1990 přebírá správu Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ) v gesci MPSV.

Vznik konceptu sociálních práv

- ▶ Rozvíjel se po 2. světové válce v souvislosti s ostatními lidskými právy:
 - *Všeobecná deklarace lidských práv* (OSN 1948) – politický dokument, právně nezávazný
 - *Pakt o ekonomických, kulturních a sociálních právech* (OSN 1966)
 - *Pakt o občanských a politických právech* (OSN 1966)
 - *Úmluva o právech dítěte* (OSN 1989, ČSFR 1991)
 - *Úmluva o sociální bezpečnosti – minimální normy* (MOP 1952)
 - *Úmluva o rodinných závazcích pracovníků* (MOP 1981)
 - *Evropská sociální charta* (RE 1961, ČR 2000)
 - *Evropský zákoník sociálního zabezpečení* (RE 1990, ČR 2001)
 - *Komunitární charta sociálních práv pracujících* (ES 1989)
 - *Charta základních práv EU* (EU 2000)
- ▶ Sociální práva:
 - Právo na práci
 - Právo na uspokojivé pracovní podmínky
 - Právo na přiměřenou životní úroveň (výživa, bydlení, zdraví, vzdělání)
 - Právo na rodinu
 - Právo na sociální zabezpečení
 - Právo na svobodu sdružování a uplatňování svých hospodářských a sociálních zájmů

Sociální stát

Stát, v němž se v zákonech, ve vědomí a postojích lidí, v aktivitách institucí a v praktické politice prosazuje myšlenka, že sociální podmínky, v nichž lidé žijí, nejsou jen věcí jedinců či rodin, nýbrž i věcí veřejnou (Martin Potůček).

Začátek – sociální pojištění koncem 19. stol., koncepčně rozvíjen v 1. polovině 20. stol., realizován v západoevropských státech po 2. svět. válce.

Dosavadní vyvrcholení vývoje veřejně organizované solidarity, produkt evropské civilizace.

Veřejná garance ústavami zaručených nezadatelných lidských práv občanů, včetně práv sociálních.

Jeho rozvoj koordinován mezinárodními organizacemi na úrovni světové (OSN – Mezinárodní organizace práce 1919) a evropské (Rada Evropy, Evropská unie).